

Víctor Balaguer, la diputació catalana i la lluita pel proteccionisme (1881-1890)

per Joan Palomas i Montserrat Bravo

1. PROTECCIONISME I ACCIÓ PARLAMENTÀRIA

Tot analitzant l'activitat del grup de parlamentaris catalans dels anys vuitanta del segle passat apreciem aviat que llur treball prioritari, allò que constitueix la citació obligada enmig d'un absentisme força generalitzat i que alhora els caracteritza com a grup específic dins de la política espanyola del període, és el que podríem anomenar «la lluita pel proteccionisme»: les demandes de protecció aranzelària fetes per diversos sectors burgesos catalans transportades al Parlament per una classe política a la qual s'exigeix constantment un compromís proteccionista i enmig de la qual es barregen els més caracteritzats representants d'aquests sectors burgesos, que prefereixen exercir directament el càrrec de diputat o de senador.

La política comercial espanyola de la dècada

Aquestes demandes de protecció es produiran com a resultat d'una política comercial clarament centrada a afavorir el sector vitivinícola. En aquesta aposta per un sector econòmic tan concret, a més dels canals de comunicació entre els vinicultors i el poder polític, hi hem de veure també uns altres components. D'una banda, la intensa propaganda lliurecanvista de l'Asociación para la Reforma de los Aranceles de Aduanas (ARAA), que aconseguirà generar a Madrid una atmosfera favorable als seus plantejaments, en què destaca la teoria ricardiana dels costos comparatius i la subsegüent necessitat d'una divisió internacional del treball, que es vol fer encaixar al cas espanyol amb la potenciació del sector vitivinícola.¹ I, d'altra banda, com assenyala Serrano Sanz, en un cert oportunisme econòmic governamental que creu que cal aprofitar la conjuntura econòmica provocada per la important davallada de la producció francesa de vins causada per la fil·loxera.²

1. ASOCIACIÓN PARA LA REFORMA DE LOS ARANCELES DE ADUANAS (ARAA), *Meeting libre-cambista sobre la producción vinícola y el comercio internacional (celebrado en el Teatro real de Madrid el 14 de Noviembre de 1880)* (Madrid, Imprenta de Enrique de la Riva, 1880), 61 ps.

2. José María SERRANO SANZ, *El viraje proteccionista en la Restauración. La política comercial española, 1875-1895* (Madrid 1987); *vid.*, sobretot, ps. 46 i ss.

De l'elecció d'aquesta política aranzelària, en podem destacar aquí tres aspectes. En primer lloc, la necessitat d'assegurar mercats a les exportacions vinícoles, que es plasmarà en la recerca d'acords comercials amb altres països, orientats per la part espanyola a afavorir les exportacions de vi. D'aquests anys en destaquen, per la seva importància, el tractat de comerç amb França del 1882 i el *modus vivendi* del 1885 i el posterior conveni del 1886 amb Anglaterra. En segon lloc, la necessitat de modificar l'aranzel per a oferir contrapartides a les rebaixes que l'altra part contractant oferia per donar facilitats als vins espanyols, concretada sovint en l'abaratiment de taxes dels productes manufacturats. Les rebaixes de taxes aranzelàries fetes els primers anys de la Restauració (aranzel de doble columna del 1877, restitució de la base 5a. de l'aranzel del 1869 feta el 1882, els mateixos acords comercials) es justifiquen sobretot per aquesta necessitat. I, finalment, els seus efectes desfavorables sobre els industrials tèxtils catalans, que veuran com l'estat adopta una estratègia de desenvolupament econòmic agrarista, que en el millor dels casos els sacrifica en benefici del sector vitivinícola, quan no parla obertament (Moret, Ruiz Gómez, Camacho) de la possibilitat de liquidar els sectors econòmics no competitius.

Davant d'això, els industrials proposaran un model de desenvolupament econòmic diametralment oposat, concretat en l'*escuela proteccionista catalana*: industrialisme, intervencionisme estatal, foment del mercat interior i reserva del mercat colonial, rebuig dels acords comercials amb les potències econòmiques, protecció a tots els sectors econòmics nacionals, exportació de productes manufacturats i importació sols de les primeres matèries que no es puguin produir al país, etc. L'especificitat d'aquesta escola respecte a altres formulacions similars europees que concebien el proteccionisme com una estratègia de desenvolupament industrial està en el fet que, en part rebatent les acusacions d'exclusivisme català rebudes i en part per la comprensió del poc pes real que tenien davant els interessos agraris, es planteja el que s'anomenarà *proteccionisme integral*, és a dir, protecció per a tots els sectors econòmics nacionals, fins i tot per a aquells en què una rebaixa aranzelària selectiva (primeres matèries, queviures) podria beneficiar la indústria catalana.

Els grups de pressió catalans

Formalment admès per totes les corporacions econòmiques catalanes, el proteccionisme integral serà més decididament defensat pel Foment de la Producció Espanyola (FPE), mentre que l'Institut de Foment del Treball Nacional (IFTN) adoptarà una línia més de proteccionisme industrialista, i es desmarcarà de l'anterior davant de reformes aranzelà-

ries concretes (lleï de primeres matèries del 1883, lleï d'admissions temporals del 1886) i l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre (IACSI) adoptarà un proteccionisme més agrarista.

L'exasperació d'aquests grups demandants de protecció anirà creixent durant aquests anys. En un primer moment, creuran que les mesures lliurecanvistes adoptades pel govern són obra de determinats partits, concretament de liberals i d'esquerrans, però que, quan els conservadors —autors de la suspensió de la base 5a. de l'aranzel Figuerola el 1875— tornin al poder, s'aturarà aquesta tendència. Entre la correspondència dels fomentos, sovintegen les cartes adreçades a Cánovas en aquest sentit.³ Quan, el 1885, els conservadors tiren endavant un *modus vivendi* comercial amb Anglaterra iniciat pels esquerrans, la sensació dominant entre aquests grups serà la de continuïtat entre els diversos governs en el seguiment d'una política aranzelària adversa als seus interessos. El mateix Círculo Conservador-liberal de Barcelona s'afegirà públicament a aquesta sensació de desencís.⁴ En aquest procés hi hem de veure també una de les vies d'arribada al catalanisme polític. Així, el *Memorial de greuges* s'elabora la vigília del debat al congrés del *modus vivendi*.

Tant el FPE com l'IFTN, fusionats el 1889 en el Foment del Treball Nacional (FTN), protagonitzaran intenses campanyes contra les disposicions aranzelàries del govern: comissions a Madrid, exposicions a les corts, creació i subvenció de centres proteccionistes en altres ciutats, viatges de propaganda a dins i a fora de Catalunya, manifestacions proteccionistes, peticions d'intervenció directa al capità general de Catalunya o al bisbe de Barcelona, audiències amb la corona, el recurs de la vaga general (1882), etc.

Dins d'aquests treballs de pressió, els parlamentaris catalans seran un objectiu central. Les corporacions intervindran sovint en el joc d'influències previ a les eleccions tot afavorint candidats de la seva confiança, que en molts casos són directius de les mateixes corporacions. Aquest és el cas de Ferrer i Vidal i l'IFTN, de Bosch i Labrús i el FPE, del marquès de Ciutadilla i l'IACSI i l'Associació de Propietaris de Finques Urbanes de Barcelona i el seu Eixample, de Manuel Girona i la Cambra de Comerç i Navegació de Barcelona, de Frederic Nicolau i l'Associació de Naviliers i Consignataris, etc.

D'altra banda, se celebraran sovint reunions conjuntes d'industrials i de parlamentaris catalans per valorar les campanyes que cal fer contra

3. Arxiu del Foment del Treball Nacional (AFTN), sèrie IFTN, Comunicaciones, núm. 2; sèrie FPE, Correspondencia, núm. 2.

4. Archivo de las Cortes, sèrie general, lligall 220, expedient 13, «Modus vivendi con Gran Bretaña. 1885», núm. 3/11: Exposición del Círculo conservador-liberal de Barcelona.

determinats projectes. Quan aquests es presentin a debat a les corts, les corporacions exigiran a aquests parlamentaris un veritable compromís proteccionista. Així, per exemple, en ocasió del debat al congrés del tractat de comerç amb França del 1882, l'IFTN envia una nota urgent a set diputats absentistes en què es parla de «*la gran necesidad que en los momentos actuales existe de que todos los Diputados catalanes se encuentren en la Corte. El Instituto en nombre de la causa que representa tiene que recordarle la gran minoría en que se encuentran los Diputados proteccionistas en el Congreso, y lo premioso de las circunstancias actuales. El trabajo nacional le quedará altamente reconocido si haciendo un sacrificio se traslada en estos momentos a la Corte, para asistir a la votación del tratado y de las enmiendas presentadas*».⁵ No cal dir que, llevat d'un diputat malalt, la resta assistirà al congrés per oposar-se al tractat.

A les mateixes reunions dels parlamentaris catalans fetes a l'edifici del congrés per a preparar les ofensives parlamentàries, hi haurà representants de les corporacions (a part els parlamentaris que ja n'eren membres), arribats expressament des de Catalunya, i les decisions definitives es prendran amb la seva participació. Balaguer ens dóna una idea d'aquesta supeditació als grups de pressió en ocasió del debat al congrés de l'anomenada «base cinquena», el juny de 1882. Tot refusant una proposició de transacció, afirma: «*Yo confieso, por mi parte, que si hubiese pensando nunca en transigir, hubiera empezado por consultar a los centros industriales, agrícolas y comerciales de mi país, porque siendo defensor de aquellos intereses, no debía ser más realista que el Rey y debía consultar con ellos antes de pasar a hacer una transacción*».⁶

Aquesta enorme presència de les corporacions a la vida parlamentària té molt a veure amb el que podríem anomenar una *concepció corporativa de la política*, en què es planteja una manera d'accedir als mecanismes de decisió de l'estat més propera al sistema corporatiu de l'antic règim que no pas al sistema liberal de partits. En trobem una infinitat d'exemples, des de la configuració de les candidatures conservadores de Barcelona del 1879 a partir de reunions prèvies de sectors professionals⁷

5. AFTN, sèrie IFTN, Comunicaciones, núm. 5, carta de Manel Feliu i Coma i Pere Estasén (4-IV-1882), adreçada als diputats García Oliver, Godó, Camil Fabra, Cañellas, Mataró, Castellet, Henrich i Torres.

6. *Diario de sesiones de Cortes. Congreso de los Diputados* (DSC), legislatura de 1881-82, ps. 3959-60 (2-VI-1882).

7. Vid. Borja de RIQUER i PERMANYER, *Del dinastisme al catalanisme. Sobre el fracàs del «Círculo Conservador-Liberal» de Barcelona*, dins Manuel GONZÁLEZ PORTILLA, JORDI MALUQUER DE MOTES i Borja de RIQUER PERMANYER (eds.), *Industrialización y nacionalismo. Análisis comparativos*, «Actas del I Coloquio Vasco-Catalán de Historia celebrado en Sitges: 20-22 diciembre 1982» (Bellaterra 1985), p. 417.

fins a afavorir candidats en funció del seu compromís proteccionista. Aquesta idea apareixerà també a les manifestacions proteccionistes del 1881; els oradors afirmaran que no hi ha diferències de partits, sinó proteccionistes a una banda i lliurecavistes a l'altra.⁸ La millor concreció teòrica d'aquests plantejaments ens la dóna Pere Estasén, secretari de l'IFTN: «*No encuentro bien que las disposiciones que emanen del poder sean reflejo de las necesidades de los partidos, que no deben representar, que no representan fuerzas sociales; nada de esto, las leyes deben responder a las necesidades de los pueblos y en las Cortes sólo deben figurar brazos, estamentos, clases, corporaciones, gremios, representación de las fuerzas vivas del país y no partidos.*»⁹ En tots aquests casos, allò que importarà dels parlamentaris no serà el partit pel qual surten electes, sinó si atorguen prou importància a la lluita pel proteccionisme com per avantposar aquesta consideració a la disciplina de partit. En aquest sentit, es prefereix els homes *del país*, imbricats en el propi districte i que, per tant, representen els seus interessos, tot rebutjant l'encasellament de personatges foranis. I, en definitiva, ningú millor que els mateixos industrials afectats no garantir aquesta independència d'actuació en els afers aranzelaris.

Tot i que entre aquests grups és clara la inclinació cap al conservadorisme, es recercarà tenir homes dins de cada situació política per no quedar desplaçats amb el canvi de torn. Assumiran aquest paper Evarist Arnús i Ferran Puig, importants financers i industrials que els primers anys de la Restauració apareixen com a conservadors i que després s'incorporen al partit liberal i esdevenen un canal d'accés amb els governs d'aquest signe. D'altra banda, Balaguer, amb una carrera política afavorida des dels fomentos, serà el polític català sempre disposat a defensar el proteccionisme dins dels partits liberals. La vertebració entre la voluntat d'una presència corporativa a les corts i la necessitat de fer-ho a través del sistema liberal de partits es realitza a través de la diputació catalana.

8. FOMENTO DE LA PRODUCCIÓN ESPAÑOLA, *Gran manifestación proteccionista celebrada el 26 de Junio de 1881, en el Circo Ecuestre y en los teatros Novedades, Español, Buen Retiro y Tivoli, bajo la iniciativa del...* (Barcelona, Imprenta de Salvador Manero, 1881), 168 ps. INSTITUTO DE FOMENTO DEL TRABAJO NACIONAL, *Manifestación proteccionista celebrada el día 4 de Abril de 1881 en el Teatro Principal de Barcelona por iniciativa del...* (Barcelona, Establecimiento Tipográfico de los Sucesores de N. Ramírez y Compañía, 1881), 36 ps.

9. Pedro ESTASÉN, *Regionalismo económico. Discurso acerca de los fines del Fomento de la Riqueza de Cataluña por su presidente D. ...* (Barcelona, Establecimiento Tipográfico de los Sucesores de Ramírez y C^a, 1887), ps. 23-24.

La diputació catalana

La diputació catalana apareix com a reunió dels diputats electes per Catalunya en forma de corporació política específicament catalana, però actuant a Madrid i prioritant aquest aspecte d'entitat catalana per damunt de les adscripcions a partits. Internament estava organitzada amb un president, que en aquests anys és sempre Balaguer, un vice-president o més i quatre secretaris, representants de les demarcacions provincials catalanes. Ocasionalment incloïa també els senadors catalans, tot i que aquests tendien a tenir formes organitzatives pròpies. Tenim notícies intermitents de la seva presència des de mitjan segle.¹⁰ Pel que fa a la dècada analitzada, la seva actuació es limita a diversos mesos entre el 1881 i el 1882 i al juny i juliol de 1886.

El seu comportament polític és de fet un precedent dels posteriors partits d'àmbit català, amb la diferència que no es planteja cap alternativa política i s'admet formalment el joc de partits. En realitat, la seva raó de ser no és política, sinó econòmica: la lluita pel proteccionisme transportada a les corts. Quan es planteja alguna reforma aranzelària que pugui afectar els interessos industrials, es produeix un trasllat massiu de diputats i senadors catalans a Madrid per ocupar els seus escons i, com a mínim, votar-hi en contra. Cap altre tema, ni tan sols el més conegut del codi civil, no mereixerà aquest tractament prioritari. Balaguer al·ludirà al caràcter excepcional d'aquests casos en ocasió del debat sobre la «base cinquena» al congrés. Referint-se a la precipitació amb què el projecte de llei va ser presentat, diu: «¿Cómo podían esperar, Sres. Diputados, las comarcas catalanas, después de aquella declaración terminante del Sr. Presidente del Consejo de Ministros [que no es presentaría], que esta discusión viniera tan de repente y tan de sorpresa, que muchos Diputados catalanes, no creyendo que pudiera venir, se habían retirado ya tranquilamente a sus hogares, pensando que no deberían volver a tomar parte en los debates de ninguna otra cuestión que afectar pudiese a los intereses por ellos representados?»¹¹

Aquesta prioritat pels temes aranzelaris va acompanyada d'una unanimitat en el comportament dels parlamentaris catalans, de la qual podríem excloure algun *cunero*, sobretot els electes per Lleida, que fa que presentin un front comú d'actuació, en què els diputats ministerials passen a fer oposició al seu propi govern. Aquest és el cas dels liberals, comandats per Balaguer, en ocasió del tractat de comerç amb França del

10. Ens remetem a les conclusions del seminari de tercer cicle organitzat pel Dr. Nazario González el curs 1985-86, *Classe política catalana i història contemporània d'Espanya (1833-1875)*, Departament d'Història Moderna i Contemporània de la UAB.

11. DSC, legislatura de 1881-82, p. 3958 (2-vi-1882).

1882 i de l'acord comercial amb Anglaterra del 1886 i dels conservadors, comandats per Duran i Bas, davant el *modus vivendi* del 1885. A les seves reunions, els diputats ministerials i els de l'oposició es repartien els torns d'intervenció i delimitaven quins temes abordaria cada orador, nomenaven candidats propis a les comissions parlamentàries i elaboraven algunes de les esmenes que es presentaven. Moret, en un dels mítings de l'ARAA, definia d'aquesta manera l'actuació dels parlamentaris catalans: «*Ya sabéis que la diputación catalana, formada en masa, falanje macedónica cerrada, compuesta sobretudo de Diputados probablemente ministeriales, pero a la catalana, frase inventada para decir que hay Diputados que no vienen nunca a servir a sus amigos, pero que no faltan jamás cuando hay que votar contra ellos, ya sabéis, digo, que esa diputación, que esa falanje vino a protestar contra el proyecto del modus vivendi.*»¹²

Moret al·ludia a les declaracions de Duran i Bas fetes al congrés dies abans, en ocasió del debat del *modus vivendi*, en què havia definit la dissidència dels ministerials catalans en aquest tema amb la seva noció de «ministerialisme a la catalana»: «*Y a este propósito debo decir que cuantas veces me he sentado aquí, habiendo apoyado a Gobiernos conservadores, los he apoyado de la única manera que debe hacerlo el Diputado catalán, esto es, conforme a aquella célebre frase con que se calificó la conducta de mi difunto amigo el Sr. Permanyer: un ministerialismo a la catalana; y con este ministerialismo he combatido al Gobierno actual en esta cuestión, y le combatiré en alguna otra, así como le apoyaré en todas aquellas que obedezca el criterio verdaderamente conservador.*»¹³

Els ministerials catalans es trobaran en aquests casos en la disjuntiva d'haver d'escollir entre la pressió exercida per la direcció del propi partit, en el sentit de no plantejar cap dissidència, i la rebuda de les corporacions catalanes, en el sentit d'oposar-se al projecte proposat pel govern. L'aposta per aquesta darrera es justificarà tot separant les qüestions polítiques, en què es creu que ha de predominar la disciplina de partit, de les qüestions econòmiques, que han de ser lliures al seu interior.

2. VÍCTOR BALAGUER, POLÍTIC PROTECCIONISTA (1881-1890)

La figura de Víctor Balaguer i Cirera (Barcelona 1824 - Madrid 1901) és prou coneguda com a literat, com a historiador i com a periodista, aspectes en què no entrarem; per això la seva important activitat política

12. ARAA, *Meeting celebrado en el teatro Real el día 8 de Marzo de 1885. Tema: el tratado de comercio con Inglaterra* (Madrid, Imprenta de E. de la Riva, 1885), p. 49.

13. DSC, legislatura de 1884-85, p. 2644 (4-III-1885).

ha quedat sempre en un segon pla. Resseguint, però, el seu important epistolari, dipositat a la Biblioteca-museu Balaguer de Vilanova i la Geltrú, aviat es pot apreciar la gran transcendència de la seva vessant política, sobretot a partir de la Revolució de Setembre del 1868.

Treballs proteccionistes fins al 1881

De l'actuació política de Balaguer es coneix més la seva activitat conspiradora anterior al Sexenni i l'important paper polític que hi va tenir (diputat, governador civil, director general, ministre...); la seva importantíssima actuació durant el primer període de la Restauració i particularment la seva estreta relació amb els grups de pressió catalans que demanaven el proteccionisme queda en un segon pla.

Ja el 1870 intervé activament en la defensa de postures proteccionistes. La seva gestió davant Prim, amb qui mantenia un estret contacte, va fer possible atenuar les mesures lliurecanvistes de Figuerola en la seva reforma aranzelària i particularment en els nous acords comercials signats amb diversos països, aconseguint d'incloure-hi una clàusula on s'establiria la possibilitat de denúncia per la part espanyola. Entre el 1870 i el 1871 serà el representant del FPN a Madrid.¹⁴

A les primeres eleccions de la Restauració, el 1876, surt diputat per Vilanova, districte pel qual ja havia sortit diputat al Sexenni i pel qual sortirà ininterrompudament electe fins al 1889, en què pren possessió d'una senadoria vitalícia. En aquests primers anys del nou règim té una activitat parlamentària molt intensa com un dels dirigents de la minoria constitucional. El 1876 presenta una proposició de llei per a la creació d'una línia de vapors regulars entre Barcelona i Filipines. La polèmica generada entorn de si havia de ser Barcelona o Cadis el port de sortida fou el detonant de la ruptura del FPN, amb l'escissió del FPE. El 1879 s'interessa des del seu lloc de president de la diputació catalana pel tema de la marina mercant i el mateix any entra a formar part de la comissió especial aranzelària, creada per obrir una informació sobre els efectes de les reformes del 1869 i 1877 en la indústria llanera i la marina mercant.

L'estiu de 1876 és confirmat com a cap dels constitucionals catalans i alhora el seu representant al directori del partit a Madrid, que és de fet on Balaguer centra la seva activitat. Al banquet que li dedica el Círculo Constitucional de Barcelona el maig de 1879 —emmarcat en una *tournée* de propaganda de Balaguer per tot Catalunya— es reforça el seu prota-

14. Miquel IZARD, *Manufactureros, industriales y revolucionarios* (Barcelona 1979).

gonisme dins el partit i es consolida clarament la línia proteccionista dels liberals catalans.¹⁵

El compromís proteccionista de Balaguer amb les corporacions econòmiques catalanes s'estreny també més en aquest viatge, en què celebra diverses entrevistes amb les seves juntes directives.¹⁶ En el banquet que aquestes ofereixen als parlamentaris catalans, Balaguer els reiterarà l'obediència d'aquests: «Yo, en nombre de mis dignos compañeros de diputación catalana, felicito a los Centros unidos; yo puedo asegurar en su nombre que nos encontrarán siempre dispuestos, prontos, haciendo toda clase de esfuerzos y de sacrificios, y llegando hasta donde podamos, hasta donde nuestra voluntad nos lo permita; dispuestos siempre a sostener los grandes y sagrados intereses de la producción y del trabajo nacional.»¹⁷

Al mateix temps, reclama la necessitat d'independència del diputat català envers les directives del partit en la defensa d'aquests interessos: «En todas épocas, prescindiendo de color político, de fracción, de partido, siempre, en todos tiempos, habéis visto a los diputados catalanes unidos y compactos como un solo hombre.»¹⁸

Liberal i proteccionista (1881-1882)

Amb la formació del primer govern liberal, el febrer de 1881, amb Camacho a la cartera d'hisenda, els proteccionistes catalans creuen que hi haurà un tomb lliurecanvista en la política aranzelària. Per a ells, el fet que Balaguer, que consideren ja com el baluard dels seus interessos dins la nova situació, no tingui cap càrrec significatiu en aquest primer gabinet és un indicador de les intencions del govern. En una carta del director de la «Gaceta de Cataluña» a Balaguer llegim: «Como liberal me felicito y le felicito a Vd. cordialmente por el último cambio político; como particular y como catalán y sobre todo como proteccionista y principalmente como amigo sincero, siento que no forme Vd. parte del gobierno. No he de indicar por qué Vd. falta en él: som catalans i ens entenem.»¹⁹ Quan, el juny de 1882, es produeix la ruptura entre Balaguer i Sagasta, aquest al·ludirà al malestar de Balaguer pel fet que no hi hagués cap català en aquest primer govern: «[...] es que S. S. en las cuestiones de intereses industriales, como en los políticos, de tal manera tiene siempre en la mente

15. «La Mañana» (Madrid, 24-v-1879).

16. *Op. cit.* (20-v-1879 i dies següents).

17. *Op. cit.* (29-v-1878).

18. *Op. cit.* (29-v-1878).

19. BMB, *Manuscrits*, núm. 363/1. Carta de J. Roca i Roca a Balaguer, sense data. El subratllat és seu.

Cataluña, que no cree puede haber nada bueno ni en el Gobierno ni en ninguna parte donde no haya un catalán.»²⁰

El mateix febrer de 1881 es produirà la dimissió dels vocals catalans de la comissió especial aranzelària quan va ser rebutjat el seu vot particular en sentit proteccionista. Dos mesos més tard és el mateix Balaguer qui presenta la dimissió per palesar la seva disconformitat amb les declaracions lliurecanvistes de Camacho. Durant la primavera i l'estiu de 1881 presidirà honoràriament molts dels mítings proteccionistes celebrats a diverses poblacions industrials de Catalunya, als quals enviarà missatges d'adhesió des de Madrid.

A les eleccions generals de l'agost Balaguer s'assegura l'elecció com a diputat per Vilanova i senador per Barcelona, i opta pel primer. El 20 d'octubre, el mateix dia de la constitució definitiva del congrés, convoca la resta de diputats catalans per constituir la diputació catalana. Que l'objectiu de la iniciativa era afrontar les reformes aranzelàries previstes pel govern liberal queda ben clar resseguint la premsa d'aquests dies. Així, segons «El Liberal» de Madrid, Balaguer, tot explicant els motius de la seva convocatòria, s'hauria explicat així: *«defender los intereses económicos que más en armonía están con los elementos de riqueza que existen en las cuatro provincias de Cataluña, intereses que cree amenazados ante las noticias y los rumores que han circulado, dignos de crédito, sobre los proyectos, ya redactados por el ministro de Hacienda, y el espíritu libre-cambista que se observa en la mayoría de la Cámara.»²¹*

Balaguer, que és escollit per unanimitat president de la diputació catalana, impulsa la designació de candidats propis per formar part de la comissió de pressupostos del congrés —important amb vista a possibles alteracions de l'aranzel— gestionant davant del govern que cinc catalans en puguin formar part, i també de les comissions dels dos grans temes aranzelaris de la legislatura: el tractat de comerç amb França i la «base cinquena». Es recercherà també una estreta col·laboració amb el grup de senadors catalans, que l'endemà de la constitució de la diputació catalana creen un organisme similar al senat. D'altra banda, el mateix octubre passa a ser vice-president del congrés i el novembre esdevé president del Consell d'Instrucció Pública.

La campanya contra el tractat de comerç amb França, debatut al congrés l'abril de 1882, serà la més intensa de les protagonitzades per Balaguer. La reunió més significativa de la diputació catalana durant aquesta campanya serà la del 7 d'abril, feta amb la presència dels senadors catalans i dels comissionats de les corporacions econòmiques catalanes, en què s'acorda l'estratègia que calia seguir durant el debat parlamentari i

20. DSC, legislatura de 1881-82, p. 3980 (3-vi-1882).

21. «El Liberal» (21-x-1881).

es dóna als comissionats plenes garanties que els parlamentaris catalans s'oposaran amb tota l'energia al tractat. Balaguer, que presidia l'acte, els dirà al respecte: «*Yo puedo asegurarles que los senadores y diputados por Cataluña cumplirán con su deber. Desde que esta pavorosa cuestión ha aparecido sobre el tapete, los diputados hemos estado en sesión permanente. [...] Pueden retransmitir a sus poderdantes la seguridad de que no faltaremos a nuestra promesa. Todos nos hemos unido, mayorías y minorías.*»²²

Balaguer presentarà una esmena a l'article únic del dictamen, en què es demanava que s'inclogués una clàusula de rescindibilitat. L'esmena fou rebutjada, però obté el suport dels diputats catalans i també dels conservadors, que adopten una actitud d'oposició al tractat. Precisament aquesta coincidència amb els conservadors farà que Balaguer vulgui desmarcar-se de les acusacions d'estar fent el joc a l'oposició, així com desfer la idea que el proteccionisme sols pot anar associat a una política conservadora. El dia 22 delimita ambdues idees: «*[...] así como no queremos que se nos crea reaccionarios porque militamos bajo la bandera del trabajo nacional, así no queremos tampoco que se crea que podemos hacer causa común política con el partido conservador, al cual respetamos por lo digno y por lo ilustre de sus individuos, pero con el cual, repito en nombre de los Diputados catalanes, no nos hemos de unir jamás. Para ser proteccionistas y liberales en Cataluña nos bastamos nosotros.*»²³

Balaguer insistirà igualment en la idea, ja vista anteriorment, que les qüestions econòmiques han de ser lliures a l'interior del partit. Tant ell com altres diputats ministerials catalans faran incidència en el fet que el govern Sagasta no faci de l'aprovació del tractat una qüestió de gabinet, en una voluntat de justificar la seva dissidència en aquest tema. No obstant això, Balaguer voldrà puntualitzar l'abast de l'oposició del grup de ministerials catalans comandats per ell: «*a nosotros nos interesa hacer constar que de acuerdo con nuestra conciencia y con nuestros principios nos hubiéramos visto en el caso de votar contra el tratado aún cuando la hubiese hecho el Gobierno cuestión de Gabinete.*»²⁴

Entre aquest debat parlamentari i el següent relacionat amb temes aranzelaris, el de la «base cinquena», es produirà un debat més d'abast polític que significarà l'inici d'una dissidència a l'esquerra del partit liberal. El creixent desencís entre els sectors més liberals de la fusió i entre els sectors democràtics que donaven suport al govern, per la tímida d'aquest a l'hora d'adoptar les reformes liberals defensades des de l'oposició, es galvanitzarà entorn del vot particular de Linares Rivas al projecte

22. «La Época» (Madrid, 8-IV-1882).

23. DSC, legislatura de 1881-82, p. 3012 (22-IV-1882).

24. DSC, legislatura de 1881-82, p. 3012 (22-IV-1882).

de llei de tribunals col·legiats i judici oral i públic, en què es demanava la inclusió del jurat. Balaguer, que prestarà tot el seu suport a Linares Rivas, dimiteix a mitjan maig de la presidència del Consell d'Instrucció Pública per palesar la seva disconformitat amb l'actitud del govern. En la intervenció que féu al Congrés el 20 de maig, definirà la idea central del que serà la seva dissidència: són els constitucionals que ara s'oposen al projecte de llei els dipositaris del programa liberal del 1875 en tota la seva integritat, mentre que el govern ha entrat en la via de la claudicació.

La seva dura oposició al govern, si bé el deixa en una postura feble dins el partit, el posarà al capdavant dels descontents amb la política governamental. Balaguer, que als seus cinquanta-set anys mantenia una imatge personal que recordava la seva passada vida de bohemí romàntic, amb el prestigi de la seva trajectòria política (en aquesta cas, ministre durant el Sexenni), literària (acabava de ser nomenat acadèmic de la llengua i dirigia la secció literària de l'Ateneo de Madrid) i periodística (continuava dirigint el periòdic madrileny «La Mañana»), apareix aquí com l'home que no dubta a sacrificar el seu càrrec per mantenir la integritat ideològica. En aquest context, Balaguer arriba al debat sobre la «base cinquena», que li significarà la ruptura definitiva amb el partit.

Aquest debat parlamentari quedarà plantejat amb dues importants oposicions —a més de la conservadora— al govern i al vot particular de transacció impulsat per aquest: una de proteccionista, comandada per Balaguer i una part dels diputats catalans, i una altra de lliurecanvista, comandada per Moret, president de la comissió parlamentària. Paradoxalment, ambdós personatges començaven en aquests moments l'apropament polític que conduiria mesos més tard a la formació d'Izquierda Dinástica (ID).

Balaguer calcularà la seva intervenció en aquest debat de tal manera que li permeti sortir-ne reforçat a un doble nivell: com a baluard dels proteccionistes catalans, però també dels liberals d'esquerra espanyols. El denominador comú d'ambdós nivells serà una oposició radical al govern, que el duu a un enfrontament personal amb Sagasta i a la ruptura pública amb ell. Pel que fa al primer aspecte, posarà més l'accent en la catalanitat de les seves demandes de protecció, desmarcant-se així d'anteriors intervencions, en què es recalca precisament l'espanyolitat del proteccionisme. Afirma al debat del congrés: «yo, sobre los intereses de todos los Gobiernos del mundo, pongo los intereses sagrados de mi país.»²⁵ I, si hi havia cap dubte, afegeix: «Respetadnos el amor que nosotros tenemos a nuestro país, como nosotros respetamos el amor que vosotros tenéis al vuestro»,²⁶ separant ja clarament Catalunya de la resta de l'estat.

25. DSC, legislatura de 1881-82, p. 3960 (2-VI-1882).

26. DSC, legislatura de 1881-82, p. 3961 (2-VI-1882).

Les corporacions econòmiques, que tornaran a pressionar els parlamentaris catalans, veuran com una part dels ministerials trenca la seva obediència i dona suport al govern. El fet que Balaguer es mantingui irreductible revalida la seva condició d'intermediari indispensable. Feliu i Coma, president de l'IFTN, li reiterarà el suport dels industrials amb vista al seu futur polític: «no tema V. el aislamiento pues a su lado estaremos todos cuantos nos preciamos de amantes del trabajo nacional, dispuestos a apoyarle en todas ocasiones. Las clases productoras se hacen cargo de la importacia que tiene el acto realizado por V. en el Congreso y de la gravedad del rompimiento con su antiguo amigo y Jefe; y por este motivo hoy desean más y más encontrarse a su lado en todas ocasiones.»²⁷

Balaguer i la Izquierda Dinástica (1882-1885)

Pel que fa al segon aspecte, els dies 2 i 3 de juny Balaguer insistirà en els plantejaments ja vistos en ocasió del debat sobre els jurats, insistint més en la idea que l'antic sector centralista ha aconseguit dominar la situació, arraconant els plantejaments dels constitucionals. Afirmarà en aquest respecte: «Deseo y hago votos para que esos amigos que el Sr. Sagasta tiene hoy a su lado, esos que eran antes sus tenaces y encarnizados enemigos, y que le han llegado sólo a la hora del triunfo, le sean tan fieles y tan leales en la prosperidad como yo lo he sido en sus tiempos de desgracia.»²⁸

Mesos més tard Balaguer afirmaria al congrés que la seva separació del partit va venir per qüestions polítiques, concretament pel vot particular de Linares Rivas.²⁹ No obstant això, en començar el debat sobre la base cinquena encara es definirà com a ministerial,³⁰ i és durant aquest que trenca definitivament amb el partit, en part per discrepàncies polítiques i en part pel que podríem anomenar *el tema català*: «En esta cuestión, como en la del tratado de comercio, no he tenido otro móvil ni otro secreto que el de mi amor, el de mi profundo y entrañable amor a Cataluña.»³¹

La següent etapa en la configuració de l'escissió s'enceta el 20 de juny, amb la interpel·lació de Moret contra el govern, en què prenen la

27. BMB, *Manuscrits*, núm. 313/17. Carta de Manel Feliu i Coma, president de l'IFTN, a Balaguer, datada a Barcelona, 6-VI-1882.

28. DSC, legislatura de 1881-82, p. 3968 (2-VI-1882).

29. DSC, legislatura de 1882-83, p. 223 (19-XII-1882).

30. DSC, legislatura de 1881-82. *Vid.* la intervenció de Balaguer de l'1-VI-1882, ps. 3933 i ss.

31. DSC, legislatura de 1881-82, p. 3978 (3-VI-1882).

paraula diversos oradors de l'esquerra de la cambra. Balaguer, que havia d'intervenir en la interpel·lació, preferirà marxar cap Barcelona, on, a través dels seus corresponents, sabia que l'ambient estava preparat per a una rebuda multitudinària, que efectivament rep el 26 de juny. Al pas del tren en què viatja és aclamat a les estacions de Manresa, Terrassa i Sabadell i és rebut triomfalment a Barcelona per les corporacions econòmiques, que li dediquen un banquet d'homenatge juntament amb els parlamentaris que s'havien oposat a la base cinquena.

Els mesos següents Balaguer assumirà un paper central en la creació del nou partit a Catalunya. A la tardor de 1882 farà una *tournee* de propaganda amb el significatiu lema de «*Libertad y proteccionismo*», i aconseguint un considerable nombre d'adhesions que es constituïren en comitès locals del partit. En el terreny de la política espanyola, el 24 de novembre es forma un comitè directiu del nou partit que pren el nom d'Izquierda Dinástica, del periòdic creat tres mesos abans. Balaguer en formarà part, així com del nou Círculo Constitucional de Madrid i de successius directors del partit.

En una carta a Roca i Galès, aleshores president del Centre Industrial de Catalunya, del desembre de 1882, Balaguer fa una reflexió entorn del tema proteccionista dins el nou partit: «*Dentro de la Izquierda Liberal coinciden conmigo, política y económicamente, las Izquierdas democráticas de Cataluña, que son proteccionistas, y también las fuerzas democráticas de Béjar, de Alcoy, de Extremadura. Dentro de la Izquierda tengo, pues, fuerzas liberales, y por consiguiente propias, que secundan mi manera de ver en cuestiones económicas, mientras que, entre los fusionistas, sólo las tenía extrañas y conservadoras.*»³²

Aquest optimisme de Balaguer pel que fa al tema proteccionista dins el nou partit es matindrà durant tota la legislatura de 1882-83, encara amb majoria liberal a les corts. L'únic debat de temes aranzelaris que motiva l'atenció dels proteccionistes catalans és la rebaixa de drets a diverses primeres matèries. En aquesta ocasió, els parlamentaris catalans no presentaran el front comú d'altres vegades, en part perquè la diputació catalana es trobava dissolta i en part pel fet que les corporacions catalanes no es mostren unànimes. Balaguer repetirà en aquesta ocasió l'esquema del debat de la base cinquena: ell s'hi oposarà des de postures proteccionistes, mentre que els seus amics polítics ho feien des de postures lliurecanvistes.

Amb la formació d'un govern de la ID, el 10 d'octubre de 1883, la situació canviarà per a Balaguer, que el dia 19 pren possessió de la pre-

32. BMB, *Manuscrits*, núm. 366/1. Esborrany d'una carta de Balaguer a Roca i Galès, datada a Madrid el 31 de desembre de 1882.

sidència del Consell d'Estat. Els seus amics, molts d'ells membres de l'ARAA, s'afanyaran a signar un protocol comercial amb Anglaterra, aspecte que havia constituït l'obsessió dels lliurecanvistes i també la principal preocupació dels proteccionistes. Un cop signat el protocol, havia de passar pel Consell d'Estat, que l'havia d'analitzar i emetre un dictamen no vinculant, però sí molt influent gràcies al prestigi d'aquest organisme. En la seva condició de president, Balaguer podia influir una mica en la seva decisió final. En aquest sentit, rebrà la pressió de les corporacions catalanes. Feliu i Coma, president de l'IFTN, li escriu sobre això: «*Este Instituto, por lo mismo, se permite indicarle que es indispensable combatir enérgicamente el tratado, y espera que V. E. contribuirá a la obra con su autorizada palabra, su acción eficaz y su legítima influencia en el Gobierno y en los numerosos amigos con que cuenta V. E. Por el país y para el país es necesario un supremo esfuerzo.*»³³

Al començament de gener Balaguer es troba en una situació compromesa, que és de fet el desenllaç de la seva confluència amb personatges afins políticament però enormement divergents en els afers aranzelaris. Calcula que dins el Consell hi ha empat de vots entre els partidaris i els contraris al protocol i que, per tant, el seu vot de mèrit com a president pot resoldre la qüestió en un sentit favorable a les demandes dels proteccionistes catalans. Si ho fa, però, haurà de dimitir el càrrec a causa de la pressió que rebrà dels seus companys de partit. Balaguer farà aquí diversos càlculs.

D'una banda, la situació d'ID començava a ser crítica. Tenint en compte que la majoria de les cambres continuava essent liberal, era possible que el govern no pogués afrontar amb èxit la propera campanya parlamentària —la contestació al discurs de la corona— i que això precipités la seva caiguda. Si fos així, Balaguer bé podia sacrificar el seu càrrec, ja que de tota manera l'havia de perdre i, a més, es confirmava un altre cop com a defensor dels proteccionistes. D'altra banda, comença a sondejar el districte de Vilanova amb vista a una reelecció ràpida com a diputat, ja que, si bé havia renunciat a aquest càrrec per incompatibilitat amb el de president del Consell d'Estat, el districte continuava vacant i a la seva disposició.

El mateix dia que comença el debat al congrés sobre el missatge de contestació, el 4 de gener, Balaguer decideix apostar per la via proteccionista i així ho escriu confidencialment a Ferrer i Vidal, president honorari de l'IFTN i sens dubte el personatge més influent dins els grups de pressió catalans. Ferrer mobilitzarà tota la seva influència a Vilanova, que no

33. BMB, *Manuscrits*, núm. 310/29. Carta de Manel Feliu i Coma a Balaguer, datada a Barcelona el desembre de 1883.

era pas poca tenint en compte la seva activitat industrial a la ciutat, per accelerar tot el procés. Escrirà poc després a Balaguer una carta que constitueix un inestimable document de la visió del joc polític de les corporacions econòmiques, tenint en compte que Ferrer era ultraconservador: «*En una palabra, estoy enteramente a la disposición de V. porque considero la cuestión económica mucho más importante que la política, y mucho que ésta lo sea, y V. sabe que cuando su 1ª elección, fui yo quien convenció a mi cuñado Vidal (G. G.), entonces alcalde de Villanueva y después tan amigo de V. que, debía trabajar para que V. fuese elegido.*»³⁴

El 9 de gener Balaguer emet el seu vot de mèrit i desfà l'empat al Consell d'Estat; tot seguit presenta la dimissió. Rebrà un altre cop gran quantitat de felicitacions per la seva coherència d'home polític que no dubta a sacrificar la seva situació personal per defensar el treball nacional. Mentrestant, dirigeix des de Madrid els treballs de la seva reelecció per Vilanova. El dia 12 el jutge municipal li escriu assegurant-li que els interventors de les meses són tots afins. La seva carta és un bon exemple de clientelisme polític de favors mutus: «*No merece darme las gracias [por] lo que hice en favor de V. con motivo del nombramiento de interventores como no lo merecería tampoco cuanto haga hasta dejar firmada su acta de Diputado. Le debo a V. mucho y crea que siempre estaré a su disposición en todo y para todo.*»³⁵ Tot seguit aprofita l'ocasió per demanar-li una plaça vacant als jutjats de Barcelona. El dia 14 té lloc la votació i Balaguer guanya sense oposició. No arribaria a prendre possessió del càrrec, ja que tres dies després el govern perd al congrés la votació de la contestació al discurs de la corona i es clausuren les corts.

A les següents eleccions de l'abril, així com a les del 1886, Balaguer s'assegura l'elecció com a diputat per Vilanova, però també per l'Havana, dins la candidatura de la Unió Constitucional i amb el suport de la colònia catalana resident a l'illa. Tot i optar pel seu fidel districte de Vilanova, dedicarà una part de la seva activitat parlamentària a temes cubans assistint regularment a les reunions dels parlamentaris de l'illa. Així, el veiem signant diverses proposicions de llei relatives a reformes polítiques i administratives de Cuba i també algunes de caràcter aranzelari. I és que, després d'haver ocupat el ministeri d'ultramar el 1871, mantenia una extensa xarxa de corresponsals, particularment a Cuba. Presidirà també diverses comissions dependents del ministeri d'ultramar.

Durant aquesta legislatura de 1884-85, que Balaguer afronta des de

34. BMB, *Manuscrits*, núm. 371/44. Carta de Josep Ferrer i Vidal a Balaguer, datada a Barcelona el 8-I-1884.

35. BMB, *Manuscrits*, núm. 371/120. Carta de Vicent San Genís Alós a Balaguer, datada a Barcelona el 8-I-1884.

l'oposició esquerranista, ocuparà un lloc a la comissió de govern interior del congrés. S'interessarà novament pel tema de la instrucció pública, ocuparà diversos càrrecs dependents d'aquesta direcció i proposarà al congrés de crear un nou ministeri en què tindria possibilitats de ser-ne el titular.

Pel que fa als temes aranzelaris, farà una nova campanya parlamentària d'oposició, aquest cop contra el projecte de *modus vivendi* amb Anglaterra presentat pel govern conservador. Signa diverses de les esmenes presentades pels diputats catalans i hi fa unes quantes intervencions defensant el dictamen del Consell d'Estat de les crítiques realitzades per altres oradors i insistint en diversos dels seus plantejaments proteccionistes d'anteriors campanyes. Interessa destacar també que, si bé el 1882 Balaguer apareixia com a cap dels diputats ministerials catalans i, per extensió, de tots els diputats catalans, en aquesta ocasió Duran i Bas, cap dels conservadors catalans, no assolirà el mateix relleu. El mateix Duran, en una carta adreçada a Balaguer dies abans del debat, delimita així la relació entre ambdós polítics catalans: «*entiendo también que debes intervenir en el debate, peleando en sitio distinguido. Yo puedo ir a tu lado, no delante de ti.*»³⁶ Reforça aquesta idea el fet que ja el 1879, amb govern conservador, doncs, Balaguer apareixia com a president de la diputació catalana, mentre que Duran i Bas n'era el vice-president.³⁷

Nova etapa liberal (1885-1890)

El juny de 1885 Balaguer es reincorpora al partit liberal, juntament amb la plana major d'ID, i passa a ser president honorari del Nuevo Círculo de la Izquierda Liberal de Madrid, ja unificat amb el sagastí. Amb la formació d'un nou govern liberal, Balaguer optarà novament al càrrec de president del Consell d'Estat, però Sagasta nomenarà per a aquest càrrec Justo Pelayo Cuesta, un dels lliurecanvistes de l'ARAA. Aquesta decisió indignarà els proteccionistes catalans. En una carta de Cutchet, autor de diversos treballs proteccionistes, a Balaguer, llegim: «*Por fin se ha resuelto el conflicto, y en el sentido que era fácil prever. ¡En España no hay en realidad más que un verdadero poder, el poder libre-cambista sostenido por todos los gobiernos, conservadores o liberales y además por el Club Cobden! [...].*»³⁸

36. BMB, *Manuscrits*, núm. 376/10. Carta de Duran i Bas a Balaguer, datada a Barcelona el 9-II-1885.

37. «La Mañana» (10-vi-1879).

38. BMB, *Manuscrits*, núm. 379/116. Carta de Luís Cutchet a Balaguer, datada a Barcelona el 27-I-1886.

De tota manera, Balaguer repetirà el càrrec de vice-president del congrés i de president del Consell d'Instrucció Pública. Presidirà simultàniament la diputació cubana i la catalana, que restableix el juny de 1886. Novament, la defensa dels interessos proteccionistes catalans hi apareix en primer terme. Així, a la convocatòria per a la reunió constituent, Balaguer planteja la idea de crear entorn dels diputats catalans una «*diputación permanente de individuos de su seno para velar por los intereses fabriles de la región catalana.*»³⁹

El juny de 1886 afronta una altra de les grans campanyes proteccionistes, aquest cop contra el nou conveni comercial amb Anglaterra. Contràriament a altres vegades, no serà tan pressionat per les corporacions catalanes perquè s'oposi directament al conveni: deixa aquesta feina per a altres parlamentaris catalans i ell s'atorga la d'intermediari amb el govern. Des de la seva postura propera a aquest defensarà els interessos dels industrials catalans, però alhora representarà per al govern una garantia respecte a les possibles reaccions dels industrials davant de projectes de reforma aranzelària. Així doncs, la seva activitat en aquest debat es reduirà a presentar diverses exposicions contra el conveni i a afavorir el nomenament de candidats proteccionistes a la comissió parlamentària.

El 4 d'octubre de 1886 esdevé ministre d'ultramar, un càrrec que ja havia desenvolupat durant el Sexenni i que culmina una de les vies d'actuació política mantingudes des d'aleshores. Ocuparia el càrrec fins al 12 de juny de 1888. Entre el novembre de 1888 i l'octubre de 1889 és president del Consell d'Ultramar, càrrec que deixa en aquella data per ocupar la presidència del Consell de Filipines i de les possessions al golf de Guinea. Des del seu lloc de ministre i des dels successius càrrecs dependents del ministeri quedarà encara en millor lloc respecte als grups de pressió catalans, tant pel fet de formar part del govern, com pel fet de controlar les iniciatives relacionades amb l'aranzel antillà, vital amb vista a mantenir reservat el mercat colonial. No obstant això, la seva responsabilitat ministerial, juntament amb el fet de representar també els interessos cubans, farà que sovint es trobi en un difícil equilibri entre aquests i els catalans. Així, per exemple, el març de 1888 diversos parlamentaris catalans li demanen que no es presenti a les corts la reforma aranzelària prevista per a Cuba sense consultar prèviament les corporacions catalanes.⁴⁰ En aquest mateix tema, rebrà una certa oposició al congrés per part de diversos diputats catalans, amb Cañellas al capdavant, que s'oposen a qualsevol

39. «El Liberal» (11-VI-1886).

40. BMB, *Manuscrits*, núm. 438-2/204. Telegrama signat per Girona, Arnús, Ferrer i Vidal, Duran i Bas, Fabra, Nicolau, Godó, Marcet, Maluquer, Vilaseca, Collaso, marquès de Palmerola i Pallejà; datat a Barcelona el 3-III-1888.

liberalització exterior de l'aranzel antillà. Cañelles al·ludirà al compromís proteccionista de Balaguer: «¿Cree el Sr. Ministro de Ultramar, leader de los proteccionistas catalanes, que ha llegado el momento de devolver la calma al país, alarmado ante la proyectada reforma?»⁴¹ Quan Balaguer cessa el càrrec tenia ja redactat un text de reforma que no arriba a ser presentat a les corts. A la seva memòria justificativa de la gestió ministerial insistirà en aquesta idea de recerca d'un equilibri entre interessos.⁴²

La presentació al congrés dels pressupostos de Cuba per a 1887-88, que incloïen una autorització per a modificar la llei de relacions comercials amb ultramar per motius hisendístics, mereixerà igualment pressions en contra dels catalans. La llei, aprovada el 1882 amb el vist-i-plau de catalans i cubans i amb una intensa negociació prèvia dels naviliers, comandats per Frederic Nicolau, preveia una rebaixa escalonada de drets per al tràfic amb les colònies, fins a arribar a la seva desaparició. Maluquer i Viladot, membre de la comissió del congrés, explica a les seves memòries les pressions que rebé per part d'industrials i naviliers catalans perquè presentés un vot particular i la pressió del mateix Balaguer perquè transigís: «El ministre, don Víctor Balaguer, en conèixer la meua actitud, em va parlar, per fer-me veure les dificultats que jo anava a crear al govern. No en va treure res, car els elements abans citats m'havien convençut de la importància que tenia per a Catalunya el sosteniment de la llei de Relacions de 1882. Per fi don Víctor acudí a Nicolau, son amic íntim, i li va demanar que afluïessin en la seva actitud, i veiessin de convèncer-me perquè no presentés vot particular. El senyor Nicolau li va dir que jo ja l'havia presentat, i don Víctor, un poc fora de to, li va dir: "Aquest xicot em farà perdre la cartera."»⁴³

Hi haurà encara un altre projecte de llei de Balaguer com a ministre que convé destacar. Es tracta de la ratificació del contracte amb la companyia naviliera Trasatlántica, que comportava una subvenció estatal a aquesta companyia perquè realitzés el servei de correus entre la península i les Antilles. Aquest projecte rebrà les crítiques de l'Associació de la Marina Mercant de Barcelona, que denuncià el fet que el govern preferís la subvenció estatal al concurs públic, afavorint així obertament una empresa.

Pel que fa a la resta de temes aranzelaris debatuts durant aquests

41. DSC, legislatura de 1887-88, p. 1469 (29-II-1888).

42. Víctor BALAGUER, *Memoria que precede a los dos volúmenes de documentos que publica el Excmo. Sr. D. ... acerca de su gestión en el Ministerio de Ultramar* (Madrid, Imprenta y Fundición de Manuel Tello, 1888), ps. 75 i ss.

43. Joan MALUQUER VILADOT, *Les meves noces d'or amb el molt illustre col·legi d'advocats de Barcelona 1877-1927. Records de 50 anys professionals, polítics i locals* (Barcelona, Impremta Altés, 1929), p. 161.

anys, Balaguer es decantarà per un proteccionisme més industrialista, en línia amb l'IFTN. Donarà suport al projecte d'admissions temporals, que preveia exempcions duaneres per a determinades primeres matèries destinades a la reexportació, mentre que una part dels proteccionistes catalans (FPE, IACSI) s'hi oposaran. D'altra banda, votarà en contra de diverses proposicions de llei fetes per canovistes i romeristes en què es demanaven augmentos aranzelaris per als cereals.

Cap al final de la dècada Balaguer afluixa la seva activitat. El novembre de 1889 pren possessió d'una senadoria vitalícia, que exercirà els anys següents d'una manera regular però no tan intensa. A la tardor del 1889 Rius i Tauler demana a Balaguer que reorganitzi el partit a Catalunya i que n'assumeixi la direcció. L'any següent, i ja un cop mort Rius, el partit valora la possibilitat de convertir Balaguer en alcalde de Barcelona. Cap dels dos casos no s'arribarà a produir.

Balaguer i el món dels negocis

No es pot tancar aquesta breu anàlisi del que podríem anomenar «rerefons econòmic de l'activitat dels parlamentaris catalans», representat en el seu personatge més significatiu, sense esmentar la connexió existent entre Balaguer i algunes empreses financeres i ferroviàries, aconseguida precisament gràcies a la seva significació política. Apareixerà així formant part dels consells d'administració de companyies com els Ferrocarriles Directos de Madrid y Zaragoza a Barcelona, Ferrocarriles Económicos de La Selva y Ampurdán, Compañía del Ferrocarril de Cuenca, Banco General de Madrid, La Unión y el Fénix Español i Compañía General de Tabacos de Filipinas.

El paper de Balaguer, així com el d'altres parlamentaris, serà el d'agilitzar diverses tramitacions indispensables per a les companyies i evitar que un expedient s'estanqués indefinidament en un negociat o que una proposició de llei quedés aturada a les corts. Així, el trobem participant en diverses comissions del congrés encarregades d'aquests afers; destaca el seu seguiment del ferrocarril Valls-Vilanova-Barcelona —important amb vista a la seva consolidació pel districte de Vilanova— i dels Ferrocarriles Directos, que n'eren una continuació. Amb un sou anual de 5.000 pts. de l'època, Balaguer presidirà la comissió dels Ferrocarriles Directos, residint a Madrid i encarregant-se de la tramitació de diversos afers relacionats amb la companyia. Un bon exemple d'aquesta gestió ens la dona una carta que la companyia li adreça el 1884, en què llegim: *«Hace aproximadamente un mes que está pendiente del despacho del Sr. Pidal el expediente de empalme de los ferrocarriles directos de Madrid y Zaragoza a Barcelona, con la de Lérida, Reus y Tarragona en Picamoixons. El retraso*

causa enormes perjuicios porque estando todo ejecutado no puede obtenerse el acta de recepción. [...] Infructuosas han sido hasta ahora todas mis gestiones para arrancar resolución, y en esta situación Gumá me telegrafía apuradísimo para que ruegue a V. reúna el comité y emplee éste su influencia cerca del Sr. Pidal.»⁴⁴

Les companyies recercaran també incloure al seu consell directiu polítics de diferents tendències per tal d'assegurar-se així mantenir sempre oberts els canals de comunicació amb el poder. Almirall ens il·lustra aquesta estratègia en un dels seus treballs: «*En España todas las compañías de ferrocarriles han tenido buen cuidado de nombrar individuos de sus consejos de administración, con muy buenos sueldos, a los principales hombres políticos de todos los partidos, de modo que cualquiera que sea el partido que gobierne cuentan aquellos con la seguridad de tener uno o más de sus asalariados en el ministerio.*»⁴⁵

Així, trobem Balaguer coincidint al consell d'administració dels Ferrocarriles Directos amb Romero Robledo i Cristino Martos, representants dels conservadors i dels demòcrates, respectivament.⁴⁶

3. CONSIDERACIONES FINALS

Fent una reflexió sobre la connexió entre el món econòmic català i la seva representació parlamentària, ens adonem que el sector que millor rendabilitza la seva proximitat als centres de decisió és el del grup de financers del tipus germans Girona, marquès de Comillas i altres, lligat als grans negocis colonials, a empreses ferroviàries i a la banca. Aquest sector aconseguirà avantatjosos contractes amb l'estat, com l'arrendament de les duanes de Cuba per al Banc Hispano-colonial o la línia de vapors subvencionats a les Antilles per a la Compañía Trasatlántica. No obstant això, els treballs parlamentaris pròpiament dits, necessaris per a aconseguir aquests contractes, seran mínims. Còmodament instal·lats a les seves senadories vitalícies, exerciran llurs càrrecs en molt comptades ocasions.

Al seu costat, el grup d'industrials catalans no aconseguirà ni de bon tros el mateix èxit. Serà un grup de pressió important però que no aconseguirà durant aquests anys imposar les seves directrius en la política comercial de l'estat. Com assenyala Serrano Sanz, fins i tot quan s'iniciï

44. BMB, *Manuscrits*, núm. 328/45. Carta de Juan Barrié y Agüero a Balaguer, datada a Madrid el 18-VI-1884.

45. Valentín ALMIRALL, *España tal cual es*. Traducida del francés por C. G. (Barcelona, Librería Española de I. López, 1886), p.16.

46. *Vid.* BMB, *Manuscrits*, núm. 431/65.

els anys següents una política més proteccionista, les motivacions de fons es trobaran en els grups de pressió cerealistes.⁴⁷ En canvi, els treballs parlamentaris promoguts per aquest gup d'industrials seran intensíssims.

La lluita pel proteccionisme l'hem de veure, doncs, com un component essencial en l'activitat política catalana d'aquests anys, així com en la formació d'un cos teòric que la justifica i la sosté i també en el creixent protagonisme de la burgesia industrial a Catalunya mateix. Pel que fa al primer aspecte, la referència al proteccionisme és constant: influència a les eleccions, directius de les corporacions que exerceixen un càrrec parlamentari, presència de comissionats a les reunions de la diputació catalana i, sobretot, la constant exigència al grup de parlamentaris catalans d'un compromís proteccionista. Aquesta pressió és tan forta que aconseguirà aglutinar-los en un cos polític específicament català i a les ordres de les corporacions, cosa que propiciarà dissidències importants, tant de liberals com de conservadors respecte a les seves pròpies majories.

El proteccionisme, a més de la important producció teòrica en termes de política econòmica que representa, duu també a una altra mena de formulacions no menys importants: noció de «ministerialisme a la catalana», concepcions corporativistes de la política, figura del diputat-industrial, rebuig al cunerisme, idea d'unanimitat dels parlamentaris catalans davant uns governs que marginen els interessos econòmics de Catalunya, etc. Tot plegat constitueix clarament un dels camins que duen al catalanisme polític i a l'aparició de les primeres formacions polítiques d'àmbit exclusivament català.

El grup d'industrials aconseguirà també imposar les seves directrius dins de Catalunya mateix i presentar una imatge d'unanimitat entorn de les demandes de protecció davant la resta de l'estat. En aquesta voluntat d'unanimitat els industrials recerquen i obtenen el suport de la resta de sectors econòmics (financers, comerciants i naviliers, propietaris agraris i immobiliaris), del sindicalisme moderat i de les seccions catalanes dels partits polítics espanyols. D'aquesta unanimitat únicament a Lleida s'apreciaran certes vacil·lacions, però la pressió exercida des de Barcelona acabarà predominant.

47. SERRANO SANZ, *op. cit.*, ps. 138 i ss.